

**”Att bli uppskattad som människa” –
Representationer av de äldre
i en människoorienterad kommun**

Jennamaria Lehtola

Kandidatavhandling i svenska språket

Jyväskylä universitet

Institutionen för språk och kommunikationsstudier

2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta: Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos: Kielten ja viestintätieteiden laitos
Tekijä: Jennamaria Lehtola	
Työn nimi: ”Att bli uppskattad som människa” – Representationer av de äldre i en människoorienterad kommun	
Opintosuunta: Ruotsin kieli	Työn laji: Kandidaatintutkielma
Aika: Huhtikuu 2017	Sivumäärä: 31
<p>Abstrakti</p> <p>Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastelen, miten vanhuksia representoidaan kunnassa, jonka strategiana on kehittää ihmislähtöistä vanhustyötä. Selvitän, minkälaisia rooleja tekstit luovat vanhuksille, minkälaisia diskursseja aineistosta nousee ja miten nämä diskurssit linkittyvät laajempiin yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin. Konteksti on ainutlaatuinen, sillä kielenkäyttö on valittu tietoisien kehitystyön kohteeksi. Aineistona on tämän kaksikielisen kunnan blogi ja nettisivut sekä blogissa julkaistut strategia- ja laatudokumentit. Blogissa kunta kertoo kehitystyön edistymisestä. Tarkasteluun valitsin 13 ruotsinkielistä blogitekstiä. Nettisivujen osalta tarkastelin osioita, jotka käsittelivät vanhuspalveluita ja kotihoitoa. Menetelmänä hyödynsin kriittistä diskurssintutkimusta ja erityisesti Norman Faircloughin mallia, jossa kielenkäyttöä tarkastellaan tekstuaalisen tason lisäksi myös diskursiivisten ja sosiokulttuuristen käytäntöjen kautta. Analyysin tuloksen aineistosta erottui neljä diskurssia: osallisuus-, palvelu-, hoito- ja toimijuusdiskurssit. Osallisuusdiskurssissa vanhuksia nähdään kuntalaisen roolissa ja diskurssissa korostuvat kuntalaisten osallistaminen kunnan toimintaan sekä eri sukupolvien kohtaamiset. Palveludiskurssissa puolestaan vanhuksia nähdään asiakkaina ja diskurssissa korostuu kunnan rooli palvelujen tuottajana. Hoitodiskurssi sen sijaan korostaa vanhusten avun tarvetta ja keskittyy kotipalveluihin. Hoitodiskurssi on aineistossa heikko, luultavasti juuri kehitystyön myötä. Toimijuusdiskurssi sitä vastoin asettaa vanhuksia aktiivisen toimijan ja modernin seniorin rooliin. Näkemys itsenäisestä ja terveestä vanhuksesta on se, joka aikaisemmasta tutkimuksesta on puuttunut. Analyysin tuloksena voidaan siis vetää varovaisia johtopäätöksiä siitä, että tietoisella kehittämistyöllä voidaan nostaa esiin sellaisia diskursseja, jotka ovat aiemmin olleet yhteiskunnassa näkymättömiä.</p>	
Asiasanat: representaatiot, roolit, vanhuksia, ihmislähtöisyys, diskurssi, diskurssintutkimus, kriittinen diskurssianalyysi, toimijuus, blogi	
Säilytyspaikka: JYX	

INNEHÅLL

1.	INLEDNING	4
1.1.	Syfte och frågeställning	5
1.2.	Tidigare forskning	6
2.	TEORETISKA UTGÅNSPUNKTER	7
2.1.	Diskurs och diskursforskning	7
2.2.	Kritisk diskursanalys	8
2.3.	Representationer	10
3.	MATERIAL	12
3.1.	Texternas produktions- och konsumtionsprocesser	12
3.2.	Blogg som informationskanal	14
3.3.	Korpus	14
4.	ANALYS AV RESULTAT	16
4.1.	”Kommuninvånare i olika åldrar”	19
4.2.	”Individuella klienter”	20
4.3.	”Stödbehövande åldringar”	22
4.4.	”Aktiva seniorer”	23
5.	DISKUSSION	25
6.	AVSLUTNING	27
	LITTERATUR	29
	MATERIALKÄLLOR	31

1. INLEDNING

Temat för denna kandidatavhandling uppgår från ett forskningsprojekt på Institutionen för språk och kommunikationsvetenskaper vid Jyväskylä universitet. Meningen med pilotprojektet är att utveckla ett människoorienterat språk inom äldreomsorg, vilket betyder att de äldres egen röst förstärks och de ses som subjekt istället för objekt. Forskningsprojektet är en del av ett bredare utvecklingsarbete i en tvåspråkig nyländsk kommun. Denna kandidatavhandling bidrar till att öka förståelse om kommunens språkanvändning.

Temat är aktuellt med tanke på den kommande vårdreformen. Ett av målen i den nationella vårdreformen (SHM 2016) är att utgå från kundernas behov, dvs. utveckla klientorienterade tjänster. Dessutom betonar den s.k. äldreomsorgslagen från 2013 (Finlex 28.12.2012/980) äldre personers självbestämmanderätt. Att förstärka individernas aktörskap är ett alleuropeiskt, om inte globalt fenomen. Till exempel Europeiska unionen¹ och Världshälsoorganisationen WHO² förespråkar ett självständigt liv samt åldersvänliga praktiker.

De västerländska samhällena åldras i samma takt med de stora åldersklasserna varav största delen redan är pensionerade. Den oförmånliga försörjningskvoten tillsammans med förlängda finanskriser har gjort att det har blivit svårare att upprätthålla välfärdsstaten på den nivån som tidigare. Detta har lett till att äldreomsorgens tyngdpunkt flyttas från anstaltsvård till hemvård och de äldre uppmuntras att bo hemma så länge som möjligt med hjälp av anhöriga.

Att leda ett självständigt liv verkar vara eftersträvansvärt från människans synvinkel. Ändå kan ett ökat individuellt ansvar leda till social, ekonomisk eller regional ojämlikhet. En central fråga är hurdan de äldres roll är i framtiden och i vilken mån ansvar och beslutanderätt går hand i hand. Enligt den nyliberalistiska andan är människor självständiga och rationella aktörer som kan fatta beslut och ta ansvar. Däremot påvisar tidigare undersökning (se t.ex. Ylänne (red.) 2012 och Fealy m.fl. 2012) att när man talar om de äldre eller ålderdom så saknas diskursen om aktiva och självständiga individer. I denna kandidatavhandling undersöker jag diskurser i en kommun som medvetet arbetar för att utveckla människoorienterad äldreomsorg.

¹ [Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna](#)

² [WHO: Ageing and life-course](#)

Som forskningsmaterial använder jag kommunens svenskspråkiga texter där det berättas om utvecklingsarbetet och äldreomsorgen. Texterna består av blogginlägg, strategi- och kvalitetsdokument samt webbsidor. Som teoretisk och analytisk referensram använder jag kritisk diskursanalys, speciellt Faircloughs (1992, 1995, 2001) tredimensionella modell.

Avhandlingens disposition är organiserad så att resten av inledningskapitlet är ägnad åt att precisera forskningsfrågan och kartlägga tidigare forskning. Därefter ska jag gå igenom den teoretiska bakgrunden och nyckelbegreppen för denna undersökning. I kapitel 3 ska jag presentera materialet närmare och beakta bloggen som informationskanal. Jag ska också redogöra för hur jag har analyserat materialet med hjälp av en korpus. Därefter går jag över till att presentera resultaten, dvs. de representationer och diskurser som jag har urskilt och hur de kan anknytas till samhällsliga fenomen. I de två sista kapitlen ska jag diskutera resultaten och reflektera över forskningsprocessen.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna kandidatavhandling är att utreda hur äldre personer representeras i en människoorienterad kommun, hurdana diskurser som förekommer i texterna och hur dessa diskurser kan ses i större samhällsliga kontexter. Med människoorientering avser kommunen att ”tjänsterna planeras och genomförs i nätverk utifrån människornas behov”³.

I praktiken studerar jag vilka benämningar som används när det skrivs om äldre personer, hurdana roller som formas åt dem och vilka diskurser som kan urskiljas. Genom representationer studerar jag om de äldre ses t.ex. problemcentrerat, passivt eller kollektivt eller om de ses som aktiva individuella aktörer.

Forskningsprojektet på institutionen och projektets resultat kan användas för att förbättra äldrevård. Denna kandidatavhandling bidrar till att den kan belysa olika uppfattningar om äldre personer och deras aktörskap. Resultaten kan erbjuda nya infallsvinklar för myndigheterna att granska sitt språk. Det speciella är undersökningens kontext i en människoorienterad kommun där språket är ett medvetet utvecklingsobjekt. Ytterligare kan

³ [Blogginlägg den 18 mars 2016](#)

denna undersökning användas för att jämföra om det finns skillnader i hur de äldre representeras på finska och på svenska.

1.2. Tidigare forskning

Enligt professor Anne Mäntynen (Loviisan Sanomat 12.9.2016) har äldreomsorgen ur en språklig synvinkel utforskats relativt lite. Temat är således nytt, åtminstone i Finland. Yläne (2012) sammanför forskning i representationer av åldrandet i det brittiska mediet. Enligt Soden (refererad i Yläne 2012:8) ses åldrandet ofta som förfall. Fealy (2012) har studerat subjektspositioner och sociala identiteter av de äldre genom en fallstudie i Irland och hittat att även positiva föreställningar kan innehålla nedsättande sympatier. Nilsson (2008) har undersökt de äldre som social kategori samt representationer av åldrandet i offentligheten i Sverige och konstaterar att ålderdom präglas av utanförskap i samhället.

Coupland och Coupland (1993) samt Nelson (2002) har i sin tur studerat ålderism (*ageism*) dvs. åldersdiskriminering. Enligt Nelson (2002:förord) verkar ålderism vara ett gemensamt drag i de västerländska samhällena, men temat är ändå mindre utforskat än t.ex. rasism eller könsdiskriminering. Dessutom har Williams (2009) och Sachweh (1998) studerat ålderistiskt tal (*elderspeak*), dvs. barnspråk åt äldre personer, och hur personer på äldreboende reagerar på detta tal. Williams (2009:11) har hittat att ålderistiskt tal kan orsaka att de boende gör motstånd i vårdssituationer.

Anttonen (2009) förklarar hur vård har blivit ett samhällsligt och politiskt ämne. Att vård har institutionaliserats kan spåras till utvecklingen av det moderna lönearbetsamhället med jämställdhet mellan könen, små familjer och särlevande generationer (ibid. 57–58). Att vårda små barn uppfattas generellt som en moralisk plikt medan en likadan skyldighet inte förekommer gällande ens egna föräldrar (ibid. 59–60).

En stor del av tidigare forskning har fokuserat på medietexter eller interaktion och därför vill jag fästa uppmärksamhet vid administrativa texter. Myndigheternas språkbruk fungerar som förebild för branschens organisationer och anställda. Till exempel Aaltonen m.fl. (2009) har undersökt informationsstyrning inom social- och hälsovården i Finland genom att betrakta aktörer i texter som handlar om utvecklingsprogram. Genom officiella dokument skapas strategier och kvalitetskriterier så därför är det viktigt att studera hurdana värden som förmedlas genom språkanvändningen.

2. TEORETISKA UTGÅNSGPUNKTER

Som analysmetod använder jag kritisk diskursanalys som hör till kvalitativ forskning. Diskursforskningen som vetenskaplig tradition uppfattar språket som en del av social verksamhet (Pietikäinen & Mäntynen 2009:12). Dessutom anser den kritiska diskursanalysen att språket inte är neutralt utan förmedlar ideologier (Fairclough 1995:71). Det viktiga är också det som inte sägs och det som förutsätts implicit (Fairclough 2001:70). Därför passar metoden i analys av rådande uppfattningar och maktrelationer. Jag ska bygga min analys på Norman Faircloughs tredimensionella (1992, 1995, 2001) modell som anknyter mikro- och makronivåer till varandra.

2.1. Diskurs och diskursforskning

Diskursforskning är egentligen inte en metod eller en teori utan en grupp olika teoretiska och metodologiska utgångspunkter (Winther Jørgensen & Phillips 2000:7). Diskursforskning görs på flera discipliner, bl.a. språkvetenskap och samhällsvetenskap, men med olika betoningar (Heikkinen 2012:96). Pietikäinen och Mäntynen (2009:21) konstaterar att diskursforskningen fokuserar på samhällets sociala strukturer, maktförhållanden och institutioner och därför behövs ett tvärvetenskapligt arbetsgrepp.

Vetenskapsfilosofiskt hör diskursforskningen till social konstruktivism. Detta betyder att det inte finns någon absolut sanning bakom språket utan verkligheten konstrueras i social interaktion. Med andra ord använder vi språket för att skapa verkligheten. Diskursforskningen undersöker förhållandet mellan språk och social verksamhet. (Pietikäinen & Mäntynen 2009:12.)

På grund av överflöd av utgångspunkter har också begreppet *diskurs* definierats på flera olika sätt. Diskurs kan definieras till exempel som språkbruk över satsnivån, som ett sätt att skapa betydelser eller som språkanvändning i en kontext (Pietikäinen & Mäntynen 2009:23–26). Det viktiga är att diskursen förstås vara samtidigt både språklig och social.

En vanlig distinktion görs mellan diskurs som generiskt begrepp och diskurs som ett sätt att skapa betydelser från en bestämd synvinkel. Diskurs som generiskt begrepp betyder ett teoretiskt förhållningssätt som ser språket som en del av social verksamhet, medan ett

betydelseskäpande begrepp används som analytiskt verktyg. (Pietikäinen & Mäntynen 2009:26–28; Heikkinen 2012:97.)

Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:17) har språket egenskapen att samtidigt skapa världen och vara skapad av världen. Med världen avses t.ex. samhällets strukturer och normer, relationer mellan och representationer av människor samt olika identiteter och kunskapskonstruktioner (Pietikäinen 2000:197). Diskurserna kan både reproducera och förändra denna värld.

Att verkligheten på detta sätt skapas i interaktion betyder inte att allt kan definieras arbiträrt. Den sociala verksamheten har alltid olika förutsättningar och konsekvenser. Diskursernas makt ligger i att de kan begränsa, konstituera och utmana den sociala verksamheten. (Pietikäinen & Mäntynen 2009:52–53.)

För att diskursforskningen länkar samman språkbruk och social verksamhet gör att kontexten betonas. Dessutom ses kontexten som ett mångfacetterat begrepp. Olika lager som kan urskiljas är till exempel den textuella kontexten, situationskontexten (sammanhanget), den diskursiva kontexten (t.ex. genre) och den sociokulturella kontexten (samhället och kultur). Ytterligare finns det forskarens kontext som påverkar genomförandet av själva undersökningen. (Pietikäinen & Mäntynen 2009:28–30; Heikkinen 2012:89.)

2.2. Kritisk diskursanalys

I likhet med diskursforskning är inte heller den kritiska diskursanalysen en enhetlig teori eller metod. Några teoretiker, t.ex. van Dijk (2008:2) samt Krzyzanowski och Forchtner (2016:254), talar t.o.m. hellre om kritiska diskursstudier (*critical discourse studies*) i plural. Mångtydigheten gör att traditionen har fått kritik av att vara diffus (Pietikäinen 2000:212–213). Krzyzanowski och Forchtner (2016:254) konstaterar att den kritiska diskursanalysen, trots att vara tämligen ny, är en väl etablerad forskningstradition. Krzyzanowski och Forchtner efterlyser ändå att den kritiska diskursforskningen behöver definiera sig bättre (ibid. 257).

Trots definitionsproblemen ska jag ändå stöda mig på den kritiska diskursanalysen för att traditionen bäst motsvarar behovet av att förstå dagens komplexa samhällsförhållanden. Det gemensamma med alla teorier och metoder under paraplybegreppet är att de fokuserar på samhällseliga problem och syftar på en social förändring (van Dijk 2008:6–7).

Forskningstraditionen kombinerar då språkvetenskap och samhällsvetenskap (Pietikäinen 2000:191–192).

Enligt Solin (2012:558) kan forskningen t.ex. synliggöra maktrelationer, ifrågasätta rådande ideologier och presentera alternativa tolkningar. Därför är den kritiska diskursanalysen inte neutral utan tar öppet ställning till samhällsförhållanden (van Dijk 2008:6). Forskningen ställer sig på minoriteternas och de förtrycktas sida och syftar på att öka medvetenhet och möjliggöra egenmakt (*empowerment*) (van Dijk 2008:6).

Jag har valt att använda den kritiska diskursanalysen som teoretisk och analytisk referensram för att jag syftar på att kritiskt betrakta de äldres roll i samhället. Jag försöker kartlägga hurdana diskurser som är dominerande och hurdana uppfattningar som är naturaliserade, dvs. tas för givet. Enligt van Dijk (1996:67–68) kan den kritiska diskursanalysen användas för att ta reda på vem som har tillgång till diskurs. Detta har konsekvenser för vems röst som blir hörd.

Speciellt utnyttjar jag Faircloughs (1992, 1995, 2001) tredimensionella modell av det textuella, det diskursiva och det sociala. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000:93) är Fairclough en banbrytare inom den kritiska diskursanalysen och hans modell den mest avancerade.

Faircloughs referensram består av tre överlappande dimensioner. Den innersta är det textuella planet där fokus ligger på att beskriva texternas egenskaper, dvs. innehåll och form. Texterna behöver uppfattas här som multimodala och kan därför syfta på skrift, tal, bilder eller andra symboler. I den konkreta analysen betraktas bl.a. ordval, grammatik och koherens. (Fairclough 1995:4–5, 188; 2001:92–93.)

Den yttersta dimensionen är det sociokulturella planet där analysen försöker kartlägga vilka sociala och kulturella praktiker som möjliggör eller begränsar språkbruk. På denna nivå betraktas t.ex. samhällets strukturer. Här ska man utnyttja sociala teorier p.g.a. att samhället innehåller också praktiker som är icke-diskursiva till sin natur såsom ekonomi. Språkvetenskap ensam kan inte förklara dessa processer. (Fairclough 1992:237–238; 2001:19, 135–138.)

Det förmedlande planet mellan dessa två förstnämnda är den diskursiva dimensionen. Här undersöks diskursiva praktiker, dvs. texternas produktions- och konsumtionsprocesser. Syftet är att tolka hur sociala praktiker och strukturer påverkar språket och vice versa. I analysen ska man betrakta t.ex. vem som är sändaren, vem som är mottagaren, vad texten antar om sin läsare, var och när texten är publicerad och hurdan reglering som hör till publiceringsprocessen.

Analysen kan innehålla också kartläggning av genrer, register, stilar och intertextualitet. Denna dimension är kärnan i den kritiska diskursanalysen för att dimensionen kan avslöja något om en pågående förändring i samhället. (Fairclough 1992:232–234; 1995:10, 13; citerad i Winther Jørgensen & Phillips 2000:132.)

För att på detta sätt länka samman mikro- och makronivåer gör att analysen har mer förklaringsvärde. Enligt Fairclough (1995:4, 187) realiseras sociala och kulturella företeelser i texterna och en detaljerad textuell analys erbjuder bevis för argument om ett samhälleligt förhållande. Varje text är delvis en upprepning av det konventionella, delvis något unikt och kreativt (ibid. 7). Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:129) syns detta t.ex. i intertextualitet och blandning av genrer.

Det väsentliga är också det som är implicit i texterna eller som saknas helt och hållet. Dessa kan nämligen avslöja något om bakomliggande ideologier. Fairclough (1997:25) definierar ideologin som ”en betydelse i maktens tjänst”. Ideologin är alltså den kraft som upprätthåller de dominerande maktrelationerna. Osynliga ideologier gör det svårare att ifrågasätta och motstå dem utan ideologier tas som sunt förnuft (Fairclough 2001:71). Genom presuppositioner, dvs. förhandsantaganden ska man undersöka vad som tas för givet eller presenteras vara naturligt (Fairclough 1995:6). För att avslöja och motstå dessa presuppositioner är kärnan i den kritiska teorin. Fairclough (1995:186) konstaterar att den kritiska diskursanalysen strävar efter att öka kritiskt medvetande.

2.3. Representationer

Nyckelbegreppet i kandidatavhandlingen är *representation*. Med representationer avses beskrivningar och framställningar. Enligt Knuuttila och Lehtinen (2010:10) har ordet etymologiskt två betydelser: representation kan avbilda, dvs. demonstrera, eller företräda, dvs. vara på någon annans plats. Fairclough (1997:136) anser att representationer både speglar verkligheten och skapar den. På samma sätt beskriver Törrönen (2010:278) att representationer samtidigt uttrycker och konstruerar den sociala verkligheten.

Representationernas makt ligger enligt Pietikäinen & Mäntynen (ibid. 62) i att de både kan upprätthålla och omorganisera rådande uppfattningar. Enligt Pietikäinen & Mäntynen (2009:56) ”representaatio onkin keskeinen käsite tutkittaessa diskursiivista valtaa”,

dvs. 'representationen är ett centralt begrepp i forskningen om diskursiv makt' (min egen översättning).

Om representationer ses som konstruktioner enligt den socialkonstruktivistiska uppfattningen stöter man på frågan om hur sanningsenligt representationerna kan avbilda sina objekt (Knuuttila och Lehtinen 2010:11–12). Rossi (2010:264–265) konstaterar därför att forskaren måste fråga vem som beskriver vem, hur, varför och i vilket sammanhang. Rossi (ibid. 270) poängterar att representationerna är kontextberoende, vilket gör att betydelserna inte bara skapas av sändaren utan också av mottagaren.

Att representera betyder att göra val. Det finns flera sätt att säga samma sak och skribenten väljer alltid sin ställning. Analys av representationer betyder att redogöra för hurdana val som har gjorts. Den konkreta analysen kan innehålla att man betraktar t.ex. kategorier, metaforer, aktivitetstyper samt deltagare och deras roller. (Fairclough 1997:136–137.)

Enligt Törrönen (2010:280) kan analys av representationer avslöja hurdana identiteter eller roller som är närvarande eller skapas i texterna. Analysen kan t.ex. innehålla kartläggning av tematiska roller eller subjekspositioner (mer om subjekspositioner se t.ex. Fealy 2012). Med *tematiska roller* eller *deltagarroller* menas det omtalade objektets roll som t.ex. aktör, mottagare eller upplevare (Saeed:153–154). Jag har använt tematiska roller som hjälpmedel för att redogöra för om de äldre ses som subjekt respektive objekt och som aktiva respektive passiva.

Diskursforskningen anser att språket samtidigt konstruerar och är konstruerat av idésystem, sociala relationer samt sociala identiteter (Fairclough 1997:76; Pietikäinen 2000:197). Diskursforskaren är mer intresserad av det subtila än det uppenbara. Detta betyder att t.ex. de idéer, relationer och identiteter som är mest framträdande är kanske inte de mest betydelsefulla. Till exempel kan passiva konstruktioner eller nominaliseringar dölja agenten och modaliteter förändra förhållningssätt (Fairclough 2001:103–105). Att använda representationer betyder därför att utöva makt (Törrönen 2010:278).

Jag har valt att undersöka representationer för att de har den ovannämnda förmågan att belysa hur delaktighet och aktörskap konstrueras i texterna. Jag är intresserad av t.ex. hur de äldres beslutanderätt skildras och i vilken relationer aktörskap och hjälpbehov står till varandra.

3. MATERIAL

Som material använder jag 10 texter från kommunens blogg. Dessutom har jag analyserat kommunens webbsidor och tre styrdokument som handlar om kvalitet, strategi och arbetsverkstad. Huvudvikten ligger ändå på blogginläggen. Kommunen är tvåspråkig och alla texter publiceras på båda de inhemska språken. De analyserade texterna har publicerats mellan februari och december 2016. Jag har valt sådana texter eller delar av webbsidor som handlar om äldre personer eller äldreomsorg. Alla texter är tillgängliga på kommunens webbsida.

Blogginläggen innehåller pressmeddelanden, rapport, resultat från arbetsverkstäder och hälsningar från kommundirektören. Det skulle också ha varit intressant att analysera interna texter såsom promemorior och protokoll. Den kritiska diskursanalysen är dock relativt arbetskrävande, vilket gör att materialets omfattning är begränsad.

Jag har valt detta material på grund av att jag vill fokusera på administrativa texter. I dagens textflod finns det troligen inte en entydig definition av administrativa texter. Här utnyttjar jag Hiidenmaas (2001:35, 39–40) definition av administrativa texter som används för att förmedla, kontrollera eller förvara information och texter som tjänar institutionens behov.

Ur en etisk synvinkel finns det inte utmaningar att hämta materialet för att kandidatavhandlingen inte innehåller etnografiska metoder, dvs. metoder såsom intervjuer eller observation där forskaren samlar information från enskilda informanter. Texterna är offentliga och publicerade av en institution. Detta gör att jag inte behöver ansöka om ett forskningsstillstånd eller upprätthålla ett personregister. Annars har jag följt anvisningar av Forskningsetiska delegationen.

3.1. Texternas produktions- och konsumtionsprocesser

Såsom i kapitel 2 redovisats handlar den andra dimensionen i Faircloughs (1992, 1995, 2001) modell om diskursiva praktiker, dvs. texternas produktions- och konsumtionsprocesser. Därför ska jag här presentera närmare hur texterna är producerade, av och till vem samt vad texterna antar om sina läsare.

Texterna är publicerade på båda de inhemska språken, men det kommer inte fram om skribenten själv använder båda språken eller om de översätts av en annan person. Språket i texterna är förståeligt för lekmän och kräver inte speciella kunskaper i kommunförvaltningen

eller äldreomsorgen. Det publiceras i genomsnitt ett blogginlägg per månad. Alla texter, även styrdokument om strategi och kvalitet, publiceras på bloggen eller på webbsidorna.

Texternas skribent är själva kommunen som institution. Till exempel är användarnamnet på bloggadministratören *Människoorienterad kommun*. I praktiken verkar skribenten vara kommundirektören men skribentens roll är en aning oklar. Oftast finns det ingen underskrift i inlägget och skribenten eller översättaren kan vara vem som helst från kommunorganisationen. Ibland står det tydligt vem som är skribenten. I sådana fall är skribenten antingen kommundirektören eller en representant från ett samarbetsföretag. Endast en gång finns det en utomstående skribent, dvs. en person från ett konsultföretag.

Texternas olika målgrupper är kommuninvånare och kommunanställda samt eventuella andra medborgare och beslutsfattare. Texternas syfte är att informera och främja lokaldemokratin men också marknadsföra kommunen. Huvudsakligen fungerar bloggen ändå som enkelriktad kommunikation. Även om det finns en kommenteringsmöjlighet i bloggen, har publikationer inte fått några kommentarer hittills. Dessutom är det sällan som texterna tilltalar sina läsare direkt. Det direkta tilltalet används t.ex. för att uppmuntra kommuninvånare att svara på en enkät.

Texterna använder olika strategier för att skapa en gemensam grund med läsarna. Till exempel förekommer uttrycken *tillsammans* och *gemensam* upprepade gånger. Ändå erkänns i texterna att förändringsmotstånd finns. Ett inlägg till exempel medger att förändringar kan vara smärtsamma, men texten motiverar samtidigt ändå behovet av förändringar.

Det är värt att beakta att kommundirektören har bakgrund som journalist och manusförfattare (Loviisan Sanomat 14.11.2013; Yle 3.10.2016). Detta kan påverka såväl stilen och skribentrollen som själva valet av kanalen. Till exempel kan skribenten faktiskt vara kommundirektören själv i de fall där det står *enligt kommundirektören* eller *berättar kommundirektören* för att underskriften saknas. Språket i texterna är läsarvänligt, vilket kan signalera om en van skribent.

Stilen är en kombination mellan sakprosa och narrativ. Även om texterna informerar och argumenterar är deras inställning inte neutral utan öppet positiv (t.ex. *säger kommundirektören glatt*). Texterna berättar om tidigare händelser och framtidens visioner med en uppmuntrande attityd. Dessutom har t.ex. strategin ett mycket visuellt utseende.

Ett särpräglad drag i blogginläggen är en narrativ ton. Till exempel börjar ett inlägg som en berättelse: ”En våraktig måndagskväll 16.5 i Kirkonkylän koulu [...] hördes glatt sorl då på

plats hade samlats en grupp ivriga kommuninvånare...”. Detta förespråkar att även om texterna är en del av formell kommunikation så är de samtidigt en utvecklingshistoria.

3.2. Blogg som informationskanal

Att en kommun använder blogg som kommunikationskanal är kanske ovanligt men inte överraskande. Detta kan bero på en allmän informalisering i samhället (se t.ex. Blommaert 2005:30–31). Med informaliseringen menas att gränsen mellan det privata och det offentliga försvinner. Därför kan också den offentliga sektorn använda tekniker som tidigare förknippades med privat kommunikation. I dag är det inte ovanligt att myndigheter och ämbetsverk kommunicerar i sociala medier.

Ett exempel på bloggen som informationskanal i offentliga sammanhang erbjuds av Koskinen (2014). Hon har analyserat en blogg av Margot Wallström som arbetade som kommunikationsansvarig kommissionär vid Europeiska kommissionen. Koskinen frågar sig om bloggen är en genre eller ett verktyg (ibid. 131). På basis av Koskinens resonemang behandlar jag bloggen som informationskanal med ett instrumentellt värde och inte en egen genre.

Enligt Koskinen bryter de sociala medierna de gamla rollerna och reglerna i kommunikation. Kännetecknande för ”web 2.0” är direkt interaktion, deltagardemokratin, spelaktighet, nätverkning, kollektivt producerande och delning. Utmanande med de nya medierna är att myndighetskommunikation traditionellt har varit enkelriktad. (Koskinen 2014:129, 133.)

Fullständig interaktion blir det inte heller med kommunens blogg. Kommundirektören uppmuntrar till deltagandet, t.ex. *det lönar sig att följa med och delta i diskussioner*, men det har inte lyckats aktivera kommuninvånarna till att kommentera bloggen. Enligt blogginläggen var deltagandet ändå stort i arbetsverkstäder.

3.3. Korpus

För att hantera textmängden skapade jag en korpus. Jag gick igenom materialet systematiskt och plockade fram alla förekomster av de äldre. Jag samlade förekomster till en Excel-fil så att

de hade satskontexten omkring sig. Sedan lade jag till information om huruvida förekomsterna var i position av objekt eller subjekt, i aktiv eller passiv form, singular eller plural och också vilken tematisk roll de hade.

Därefter kunde jag bearbeta datan och göra olika sökningar om enskilda faktorer. Korpusen möjliggjorde att jag fick kvantitativ information om förekomsterna och vilka egenskaper som var dominerande i vissa sammanhang. Dessa resultat presenterar jag närmare i följande kapitel.

4. ANALYS AV RESULTAT

Totalt hittade jag 114 förekomster som nämner de äldre. Jag grupperade förekomsterna under 13 kategorier (se tabell 1). Texterna beskriver de äldre ofta som *kommuninvånare* (med eller utan åldersgräns) eller bara enligt åldersgränsen. Ibland hänvisas till alla åldersgrupper eller generationer. Vanliga benämningar är *de äldre* eller *åldringar*. Här gör jag skillnaden mellan dessa benämningar eftersom Svenska Akademien definierar *åldring* som ”en gammal person” medan *den äldre* syftar mer generiskt på en person ”av högre ålder” (SO 2009). Den vanligaste benämningen i materialet är ändå *kund* eller *klient*. Detta kan antyda om att kommunen uppfattar kommuninvånare som kunder, istället för medborgare, och ser sig själva som serviceproducenten. Andra benämningar som förekommer i mindre utsträckning är *pensionärer*, *människor* och *seniorer*. Dessutom används pronomen, speciellt i texter som tilltalar sina läsare. Ytterligare förekommer det jag-form och smeknamn⁴ men dessa förekommer bara i arbetsverkstadens resultat där benämningar är uttryckta av de äldre själva.

Tabell 1. Representationer: antal förekomster enligt singular- och plural-formerna

BESKRIVNING	EXEMPEL	ANTAL	SING/PLUR
kommuninvånare	invånare, kommuninvånare, lappträskborna	12	0 / 12
kommuninvånare + ålder	+65-åriga kommuninvånare, 65-åriga och äldre invånare, över 65 år gamla kommuninvånare	5	0 / 5
endast ålder	som fyller 65 år, över 50 år gamla	3	0 / 3
alla åldrar	människor i olika åldrar, olika generationer, olika åldersgrupper	10	0 / 10
åldring	åldring, åldringar	17	4 / 13
den äldre	den äldre, äldre människor, den äldre befolkningen	13	3 / 10
kund	klienter, kunden, kunderna	22	12 / 10
pensionär	pensionärer, blivande pensionärer	3	0 / 3
människa	människa, människor	4	2 / 2
senior	seniorer, seniorjuppa, seniorliv, seniorutbildning	8	0 / 5 / 3*
pronomen	denne, du, hen, man, var och en	11	11 / 0
jag-form	jag, mig	4	4 / 0
smeknamn	gubbejuppa	2	0 / 0 / 2*
TOTALT		114	36 / 73 / 5*

* i en sammansättning med ett substantiv som inte betecknar en person

⁴ Jag använder samlingsordet *smeknamn* för att beteckna talspråkliga uttryck.

Texterna är mest präglade av benämningarna *kund*, *åldring*, *den äldre* eller *kommuninvånare*. Märkvärt är att pluralis är mest utbredd (n=73). Singularis (n=36) är dominerande när man talar om kunder eller använder pronomen. Detta antyder att kunder uppfattas som individer men annars behandlas de äldre som en grupp. Ordet *senior* och användning av smeknamn kännetecknas också av att de kopplas ihop med ett icke-mänskligt substantiv såsom *seniorliv*, *seniorutbildning* eller *gubbejumppa*.

Ordet *åldring* är mer frekvent än uttrycket *den äldre*. Jag uppfattar skillnaden som likadan med finskans *vanhus* och *ikäätynyt*. *Kielitoimiston sanakirja* (2017) förklarar att *ikäätynyt* kan i vissa sammanhang syfta på över 55-åringar medan ett exempel som *Kielitoimiston sanakirja* (2017) ger om *vanhus* syftar på 80-åringar. Benämningen *den äldre* skulle omfatta en större grupp människor, vilket skulle antas motsvara bättre de människoorienterade principerna. Jag vet inte om en flitig användning av ordet *åldring* kan bero på översättningen. Det framgår inte av tidsstämplarna på vilket språk (finska eller svenska) blogginlägg är först skrivna.

Jag har också betraktat tematiska roller i samband med förekomster (se tabell 2). Saeed (2011:150–151) listar olika tematiska roller som berättar vilken funktion det omtalade objektet har. Dessa roller är *agent/aktör*, *mottagare*, *objekt*, *upplevare*, *förmånstagare*⁵, *patient*, *tema* och *källa*. I detta material förekommer agent/aktör när de äldre gör något eller klarar sig. Mottagare och objekt är delvis överlappande men med mottagare menar jag att få hjälp eller tjänster (ofta hem) medan objekt betyder att vara föremål för stöd. Upplevare förekommer i samband med sinnesförnimmelser såsom veta, önska eller känna. Rollen förmånstagare använder jag när något görs möjligt för de äldre. Patient i sin tur betyder att gå igenom en förändring. Av mitt forskningsmaterial framgår att de äldre är föremål för handlingar t.ex. genom att de äldre aktiveras eller deras funktionsförmåga förstärks. Rollen tema betyder att något är ett allmänt samtalsämne. Till sist, källa betyder ofta en konkret riktning, men jag använder källan här i en mer bildlig betydelse, nämligen för att beteckna att något görs enligt de äldres önskemål eller behov.

⁵ Ordet *förmånstagare* syftar vanligen på försäkringar men jag använder ordet här i betydelsen ”den som har nytta av något”.

Tabell 2. Tematiska roller enligt satser, satsdelar och verb

TEMATISK ROLL	ANTAL FÖREKOMSTER	AKTIV / PASSIV (sats)	SUBJEKT / OBJEKT * (satsdel)	DYNAMISK / STATISK (verb)
agent / aktör	9	9 / 0	9 / 0	9 / 0
mottagare	17	10 / 7	6 / 11	10 / 7
objekt	14	11 / 3	0 / 10	13 / 1
upplevare	18	15 / 3	16 / 1	1 / 17
förmånstagare	7	5 / 2	0 / 6	6 / 1
patient	6	5 / 1	2 / 2	5 / 1
tema	6	3 / 3	1 / 2	3 / 3
källa	9	5 / 4	0 / 2	5 / 4
TOTALT	86	63 / 23	33 / 30	52 / 34

* andra satsdelar (n=23), t.ex. predikativ, har jag inte listat ut separat i tabellen

Övriga tematiska roller som förekommer är plats (n=1), mål (n=2) och instrument (n=5). Dessa är så sällsynta att jag inte fokuserar på dem. Dessutom finns det förekomster med bristfällig syntax såsom rubriker och listor. Dessa (n=20) har jag också uteslutit från tabellen men inte från själva analysen.

De oftast förekommande rollerna är upplevare, mottagare och objekt. Rollen mottagare förekommer t.ex. när det talas om att producera tjänster för de äldre eller föra tjänster hem. Objekt är en vanlig roll i samband med att stöda eller testa de äldres funktionsförmåga och stöda de äldre så att de klarar vardagen. Rollen upplevare är frekvent när de äldre värderar tjänsternas innehåll och kvalitet.

Dessutom har de äldre rollen som agent/aktör oftast i samband satser som berättar hur de gör eller bestämmer saker, t.ex. motionerar, umgås och skaffar tjänster. Iögonfallande är att gällande denna roll så förekommer över hälften (n=5) av dessa uttryck i samband med modalhjälpverbet *kan*. Detta kan tolkas så att de äldres aktörskap presenteras ofta som möjlighet, inte som faktum.

Jag har också kartlagt om satserna är i aktiv eller passiv form och om verb i satserna är dynamiska eller statiska. För att vara administrativa texter så innehåller materialet ett överraskande litet antal passiva satser (n=23). Den aktiva formen (n=63) är dominerande genom hela materialet. Vanligt är också användningen av dynamiska verb. Endast rollen upplevare som beskriver sinnesförmågor präglas av statiska verb. Den informella stilen beror troligen på skribentens bakgrund och bloggen som informationskanal. Det som ändå är passiverat eller nominaliserat är kommunens roll som drivkraft för förändringar. Passiva former är frekventa när man talar om serviceproduktion samt planering och förverkligande av utvecklingsarbete.

På basis av resultaten kunde jag urskilja fyra olika diskurser som jag benämner *delaktighetsdiskurs*, *servicediskurs*, *vårdsdiskurs* och *aktörskapsdiskurs*. Delaktighet handlar om demokrati, umgänge och integration. Ett typexempel på representationer inom den här diskursen är *kommuninvånare i olika åldrar*. Servicediskursen i sin tur betraktar äldreomsorg ur administrationens och serviceproduktionens synvinkel. Representationer betonar *individuella klienter* och viktiga teman är människoorientering och kvalitet. Vårdsdiskursens viktigaste tema rör sig kring hemtjänster. Detta tema överlappar lite med servicediskursen men vårdsdiskursen betonar ändå mer funktionsförmåga och behov av vård. Representationer avbilder *stödbehövande åldringar*. Till sist, aktörskapsdiskursen handlar om aktivitet, motionerande och teknologi. Den här diskursen ger upphov till *aktiva seniorer*, något som saknas i tidigare forskning.

Härnäst ska jag analysera dessa fyra diskurser närmare och förklara mina val för typexemplen. Jag använder kursivering för att markera ord och uttryck som framgår av materialet. Formuleringarna utan kursivering är mina egna sammanfattningar.

4.1. ”Kommuninvånare i olika åldrar”

Delaktighetsdiskurs positionerar de äldre i en roll av kommuninvånare. De äldre ses som en del av kommunen och *växelverkan* mellan olika generationer betonas. Speciellt önskas *umgängesfostran* för att de unga skulle *förstå åldringens världssyn*. Detta innehåller presuppositionen att de unga och de äldre har annorlunda världssyner. Önskan kommer ändå från de äldre själva och därför kan jag anta att de äldre upplever att de unga inte förstår dem. I dagens samhälle lever olika generationer separerade från varandra, och av materialet framgår att olika generationer i en människoorienterad kommun ska *umgås, mötas* och *träffas*.

Samvaron är inte begränsad till växelverkan mellan de unga och de äldre. Kommunen ordnar t.ex. *drömverkstäder* och en *hemmafest* för att främja delaktighet och demokrati i hela kommunen. Tillfällen är öppna för alla och enligt blogginläggen *är alla åsikter värdefulla*. I drömverkstäderna behandlas t.ex. utbildning, boendemiljö och friluftsområde. Antagligen kan en liten kommun erbjuda sina kommuninvånare fler möjligheter att påverka. Det förekommer i materialet att *en liten kommun är smidig*.

Att främja öppenhet och delaktighet är typiskt för dagens förvaltningskultur (Anttiroiko 2007:243). Delaktighet kan ändå anses realiserats inkonsekvent i materialet. Till

exempel konstateras att *man kan ställa frågor* i verkstäder. Detta antyder att beslutsfattare och kommuninvånare inte är likvärdiga utan att det är beslutsfattare som informerar. Där det förekommer direkta citat, citeras bara kommundirektören eller projektchefen och forskaren från social- och hälsovårdsföretaget. Konkreta exempel på samarbete förekommer ändå i bloggtexten som beskriver drömverkstaden där beslutsfattare och kommuninvånare *diskuterade tillsammans* och även *gick igenom lapparna tillsammans*.

De äldre i kommunen betraktas genom det positiva. Till exempel betonas *åldringarnas naturliga integrering i det övriga samhället*. Att de äldre är en del av kommunen sägs alltså vara något naturligt. Visserligen avslöjar ordet *övriga* ändå att de äldre begränsas till en social grupp som kan uppfattas vara utomstående från de andra delarna av samhället. Enligt Fealy (2012:96) kan de äldre ses i marginalen p.g.a. att de inte längre är på arbetsmarknaden. Arbetet har traditionellt haft en stor roll i de nordiska länderna, delvis p.g.a. att kvinnor i de nordiska länderna deltar i arbetslivet mer än kvinnor i andra delar av Europa (Anttonen & Sipilä 2000:14–15, 49). Att falla utanför arbetslivet kan orsaka utanförskap.

Kommunen marknadsför sig som en *minnesvänlig kommun*. Här nämns inte minnessjukdomar utan kommunen närmar sig ämnet igen genom det positiva, nämligen genom ordet *minnesvänlig* som är skrivet i strategin. På samma sätt undviker man att tala om minnessjukdomar när det beskrivs *wellness klockor* som samtidigt fungerar som *säkerhetsarmband*. Det sägs inte att de äldre kan gå vilse eller ramla utan armbandet sägs skapa trygghet.

Paradoxalt är de äldres röst minst distinkt i delaktighetsdiskursen. Diskursen handlar mer om lokaldemokratin och de äldre försvinner delvis under den generiska kategorin *kommuninvånare*. Det positiva är att de äldre inte ses som en marginal grupp.

4.2. ”Individuella klienter”

Service­diskursen är den mest dominerande genom hela materialet. Detta är förståeligt med tanke på kommunens roll som serviceproducent. Det som behandlas kring denna diskurs är administration, tjänsteproduktion, kundorientering och kvalitet. Den oftast förekommande representationen är *klienten* eller *kunden*. Dessutom presenteras kunden oftast i singularis, dvs. i tjänsteproduktionen utgår man från enskilda individer. Ändå tjänar diskursen samtidigt institutionens behov.

I samband med tjänsteproduktion talas det t.ex. om *effektmätare, serviceprocesser, resurser, utvecklingsarbete, kommunorganisation* och *verksamhetsmodeller*. Diskursen innehåller därför ett visst specialiserat ordförråd som handlar om hälsovård eller förvaltning. Det som betonas i tjänsteproduktion är hemvård och tjänster som förs hem. Därför blir boende en viktig del av tjänsterna. Utöver hemvård talas det om *effektiverat serviceboende* som kan komma ifråga t.ex. med minnessjukdomar.

Teknologitron är också frekvent förekommande. Teknologin presenteras som *lösning* och *något som man kan bli van vid*. Kommunen vill erbjuda de *nyaste* och *bästa* teknologiska lösningarna för äldreomsorgen. I ett blogginlägg förklaras detta att genom användning av teknologin kan tiden frias till att användas i mänsklig interaktion.

Grunden för tjänsteproduktion är att *stöd*a kunderna och kommuninvånarna. De äldres och de anhörigas eget ansvar och egen aktivitet betonas. Kommunens roll beskrivs vara att stöda och *möjliggöra* saker, t.ex. erbjuda ekonomiskt stöd och utrymmen för samarbetet. Att själv vara aktiv förknippas med livskvalitet.

Generellt förekommer kvalitet i samband med att kommunen har utarbetat kvalitetsrekommendationer tillsammans med kommuninvånare och att hela utvecklingsarbetet av kommunens tjänster syftar på att förbättra kvaliteten. Vad som menas med kvaliteten har förhandlats i verkstäderna och presenteras i Kvalitet 2020-dokumentet. För kunden betyder kvalitet, enligt kvalitetsdokumenten, att det finns tid och trygghetskänsla samt att tjänsternas innehåll förhandlas tillsammans med kunden. I kvalitetsdokumentet syns kundorienteringen som tydligast. Det står i dokumenten t.ex. att äldreomsorgen och vårdarna *känner kunden*. Ur de anställdas och kommunens perspektiv sägs kvaliteten betyda *flexibilitet, effektivitet, rättvisa, god informering, arbetshälsa* och *kompetens*.

Gällande utvecklandet av kommunens tjänster används positiva känsloladdade uttryck såsom *föregångare, drömverkstäder, lyckligt lottade, innovationer* och *förebild*. Utvecklingsarbetet förs vidare på ett bestämt sätt och detta beskrivs med uttryck såsom *fördomsfritt* och *utan att tveka*. Den positiva utvecklingsandan är förknippad med den positiva stilen som präglar språket i blogginläggen.

4.3. ”Stödbehövande åldringar”

Vårdsdiskursen överlappar delvis med servicediskursen där hemvården blir den gemensamma nämnaren. Förutom hemvård, handlar vårdsdiskursen om boende, behov av vård och funktionsförmåga. De äldre eller åldringar är vanliga benämningar kring dessa teman.

De äldres funktionsförmåga betraktas ur flera synvinklar. Å ena sidan talas det om *sjukdomar* och *nedsatt funktionsförmåga*. Här kommer fram t.ex. fysisk *prestationsförmåga*, biologiska livsfunktioner och *att klara sig vardagen*. Å andra sidan glöms det inte heller bort de psykiska och sociala dimensionerna. *Stimulans* och *interaktion* sägs upprätthålla välbefinnande. Dessa främjas t.ex. genom *hobbykretsar* eller i planeringen av friluftsområden.

Vårdsdiskursen är en ganska svag diskurs och det är möjligt att denna diskurs medvetet undviks. Till exempel talas det inte om medicinsk behandling. Vården i detta material betyder egentligen att ge stöd och föra tjänster hem. I samband med hemtjänster nämns t.ex. *städnings-* och *transportservice* men det konkreta och ofta fysiska arbetet som hemvårdare gör nämns inte explicit. Kommunen är ganska vag vad gäller vård i praktiken. På webbsidan står det t.ex. att *de äldres resurser förstärks* men dessa resurser förklaras inte vidare.

Fokus flyttas till *att kunna bo hemma så länge som möjligt*. Kommunen vill stöda de äldre så att *de klarar vardagen*. Ordet *ensam* förekommer inte i samband med att bo hemma. Däremot beskrivs hemmaboendet med att bo i *ett eget hem*. Antagligen vill kommunen väcka positiva konnotationer kring hemmaboendet hos de äldre. Här behöver man ändå undvika att vara för kritisk. Att bo hemma så länge som möjligt är beslutsfattarnas mål men det går fram av materialet att detta är också de äldres eget önskemål.

I samband med hemvården lyfts även sådana teman fram som att *förebygga ensamhet* och att *stöda anhängigvårdare*. Detta antyder att även om hemvård är det dominerande draget i materialet, erkänns det att svårigheterna finns och att de måste tas i beaktande.

De äldre verkar förhålla sig ganska okomplicerat till sin egen funktionsförmåga, det biologiska åldrandet och behovet av vård. Till exempel är vårdsdiskursen en väsentlig del av arbetsverkstadens resultat, dvs. resultaten från ett sammanträde där de äldre och beslutsfattarna från kommunen möttes för att diskutera äldreomsorgens framtid. Att åldras är, enligt arbetsverkstadens resultat, inte något att skämmas för utan det är *livets sammanfattning*. De äldre erkänner att de behöver hjälp och de önskar t.ex. att någon säger *om det luktar illa*.

Däremot önskar de äldre inte förmynderskap. Av arbetsverkstadens resultat framgår t.ex. att några av de äldre önskar *A-rättigheter till ålderdomshemmet*. Detta uttryck är skrivet med en smilis och kan antyda om ett humoristiskt förslag eller kritik mot ålderdomshemmets regler. Jag tolkar detta så att de äldre inte ser sig själva som något som måste behandlas med silkeshandskar. Till exempel poängterar Williams (2009:11) att de äldre kan reagera negativt på ålderistiskt tal. Bland önskemålen från arbetsverkstadens resultat framgår önskan *att bli uppskattad som människa*.

4.4. ”Aktiva seniorer”

Aktörskapsdiskursen är något som saknades i tidigare forskning. I mitt material förekommer denna diskurs i samband med motionerande, aktivitet och användning av teknologi. Här ses de äldre som aktiva, moderna och friska personer. Rollen som aktiva seniorer markeras och de äldre uppmuntras till att fylla denna roll t.ex. genom att de äldre *kan börja bättra på sin prestationsförmåga*. Diskursen är ännu på väg att växa upp, vilket är förståeligt p.g.a. att utvecklingsarbetet pågår fortfarande.

Kommunen genomförde en enkät som kartlade de äldres motionerande och funktionsförmåga. Resultaten av enkäten presenteras i flera blogginlägg som mest fokuserar på fysisk aktivitet och hälsa. En annan typ av aktivitet, nämligen social aktivitet, förekommer också i materialet. De äldre uppmuntras till att delta i *frivilligarbete* och *hobbykretsar*. Ordet *senior* förekommer också i sammansättningar som betecknar icke-mänskliga företeelser såsom *seniorjumppa*, *seniorliv* och *seniorutbildning*. Seniorer verkar alltså ha ett aktivt liv. Dessutom ses t.ex. utbildning fortfarande vara relevant. Användning av teknologin presenteras som en sak som kan *förebygga ensamhet*. De äldre kan t.ex. ha *videokontakt* med läkare eller anhöriga.

Diskursen om ett aktivt seniorliv kan kopplas till begreppet *tredje åldern*. Nilsson (2008:17) förklarar att detta betyder det tidiga skedet av ålderdomen då man kanske nyligen har pensionerats men för fortfarande ett fullständigt liv. Enligt Nilsson (ibid. 17) har det också börjats diskutera om *fjärde åldern* som, i sin tur, präglas av beroende och sjukdomar. Ålderdomen har alltså börjat uppfattas som multipla faser i livet.

För att aktörskapsdiskursen fortfarande är i utvecklingsskedet, vill jag betrakta närmare den samhälleliga kontexten som gäller Finland. Vi talar om 2010-talets postmoderna

samhälle med kapitalistisk ekonomi. Politiskt domineras samhället av nyliberalism⁶ som betonar individualisering och privatisering, t.ex. genom privata försäkringar. Kulturellt är det frågan om ett västerländskt land, närmare sagt en nordisk välfärdsstat, även om t.ex. Anttonen och Sipilä (2000:180–181) poängterar att den nordiska modellen har kritiserats för att vara dyr och ineffektiv. Att en diskurs om aktörskap och aktivitet är på väg att etableras kan, enligt min tolkning, spåras till nyliberalismen. Aktörskapsdiskursen speglar nyliberalismens teser om individuellt ansvar.

Polivka och Longino (2004) fokuserar också på åldrandet i de postmoderna samhällena. De diskuterar socialpolitiken och relationen mellan aktörskap och behovet av vård. Polivka och Longino (ibid. 5) poängterar att även om personen har en nedsatt funktionsförmåga, betyder detta inte att personen saknar aktörskap. Även om de äldre behöver hjälp, borde deras autonomi stödjas (ibid. 5).

På samma sätt påminner Zechner och Valokivi (2009) att en person har en viss grad av aktörskap även om hen har olika sjukdomar. Zechner och Valokivi (ibid. 156) nämner Pia Laukkanens indelning av aktörskap i fyra dimensioner: fysisk, psykisk, kognitiv och social. Även om aktörskapen minskas i en dimension har personen fortfarande aktörskap i andra dimensioner (ibid. 175). I mitt forskningsmaterial kommer denna synvinkel fram i påståenden där kommunen tror att de äldres fysiska och sociala aktörskap kan stödjas med hjälp av teknologin.

⁶ Nyliberalism är en inriktning i politisk ekonomi som främjar fri marknadsekonomi och privatisering, och som syftar på en minimalistisk offentlig sektor och mindre reglering (Harvey 2005:7-8).

5. DISKUSSION

Mina resultat överensstämmer med tidigare forskning men det människoorienterade förhållningssättet påverkar ändå på det sättet att diskursen om aktiva seniorer kunde urskiljas. Aaltonen m.fl. (2009) som undersökte informationsstyrning och aktörer i utvecklingsdokument kunde urskilja fyra diskurser som presenterade de äldre som medborgare, kommuninvånare, kunder och de äldre (eller åldringar). I mitt material finner jag ingen diskurs om de äldre som medborgare utan denna synvinkel ingår i diskursen om kommuninvånare.

Ylänne (2012), Fealy m.fl. (2012) och Nilsson (2008) har också presenterat diskurser som representerar de äldre som på något sätt beroende eller utomstående. Det gemensamma för den tidigare forskningen är att diskursen om aktiva eller självständiga seniorer saknas. Av mina resultat att döma verkar den osynliga diskursen ha synliggjorts genom medvetet arbete. Detta perspektiv kompletterar tidigare diskurser om de äldre.

Det som inte förekommer i detta material är anstaltsvård. Till exempel förekommer själva ordet *anstalt* bara i arbetsverkstadens resultat, dvs. ordet uttrycks av de äldre själva. Kommunen talar om hemvård eller effektiverat serviceboende. Det talas inte heller om det sista skedet i livet. Till exempel diskuteras terminalvård eller döden inte i texterna, varken från kommunens eller från de äldres sida.

Trots att strävan efter individens ökade aktörskap är universellt accepterad, kan närmare granskning avslöja det ökade aktörskapet vara problematiskt. Till exempel poängterar Van Aerschot (2015) att ökning av individens ansvar kan orsaka ojämlikhet. Ekonomiska resurser och hjälp av anhöriga varierar betydligt mycket. Det kan väl diskuteras om solidariteten är hotad när ansvar flyttas från samhället till individer och anhöriga. (Van Aerschot 2015:93–94.)

På liknande sätt betonar Pirhonen och Pulkki (2016) att behov av hjälp måste erkännas. Till exempel är personer med minnessjukdomar i en sårbar ställning när det gäller att ta hand om sig själv och fatta beslut om ens egen vård (Pirhonen & Pulkki 2016:251). Det bör ändå kommas ihåg att personen har en viss grad av aktörskap även med en nedsatt funktionsförmåga (Zechner & Valokivi 2009).

Behov av vård saknas inte helt i materialet men diskursen är ändå lite sned, dvs. denna synvinkel är dominerad av nyliberalismen. Även om behovet av vård erkänns, betonas de äldres och de anhörigas aktivitet och ansvar samt frivilligarbete. Av materialet framgår också att de

äldre upplever att de inte har tillräckligt med information om kommunens tjänster för att kunna motivera sina val när det gäller t.ex. innehåll av tjänster.

Mångproducentmodellen lyfts upp inte som möjlighet utan som ett måste. Med begreppet mångproducentmodell avses serviceproduktion där den offentliga sektorn producerar tjänster tillsammans med den privata och den tredje sektorn. I materialet presenteras detta genom att *kommunerna inte kan genomföra utvecklingsarbetet ensamma utan man behöver nätverk*. Att producera tjänster *i nätverk* ingår i kommunens definition av människoorientering. Av materialet framgår att även *nätverk som kommuninvånarna kan erbjuda* kan räknas till tjänsteproduktion, t.ex. genom att erbjuda *kaffestunder* med de äldre.

Man kan också fråga om de äldres önskemål och kommunens mål överensstämmer med varandra. Av arbetsverkstadens resultat framgår att de äldre önskar tid, närvaro och stabilitet, t.ex. när det gäller vårdare. Kommunens kvalitetsrekommendation däremot betonar teknologi, effektivitet och flexibilitet. Kommunen främjar användning av teknologin, t.ex. genom *wellness klockor*. De äldres inställning till teknologin varierar mellan *nej till robotsamhället* och önskan om *ett smart kylskåp*.

Som sammanfattning vill jag lyfta fram att det människoorienterade förhållningssättet erkänner mångfalden. De äldre ses som en heterogen grupp varav en del är självständiga och en del är mer eller mindre stödbehövande. På liknande sätt kommer det fram t.ex. att de äldre har olika attityder till teknologin. Mångfalden syns också i att olika aktörer inom äldreomsorgens nätverk tas i beaktande. De dominerande aktörerna är å ena sidan kunder, å andra sidan förvaltningen. Dessutom kommer personalens och anhörigvårdarnas synvinklar fram. Dessa är mindre synliga i materialet, men personalens och anhörigvårdarnas välbefinnande har ändå diskuterats. Till sist lyfts fram hela kommunens synvinkel och hur olika människogrupper är integrerade delar av samhället.

6. AVSLUTNING

I denna kandidatavhandling har jag redogjort för representationer av de äldre i en människoorienterad kommun. Som metod använde jag kritisk diskursanalys. De fyra diskurser som kan urskiljas är delaktighetsdiskurs (kommuninvånare i olika åldrar), servicediskurs (individuella klienter), vårdsdiskurs (stödbehövande åldringar) och aktörskapsdiskurs (aktiva seniorer). Resultaten överensstämmer med tidigare forskning men det ingår även en ny diskurs i resultaten, nämligen diskursen om aktiva individer.

Den kritiska diskursanalysen är en lämplig metod för att undersöka marginaliserade grupper. Det kritiska förhållningssättet kan avslöja rådande uppfattningar eller maktrelationer och på detta sätt göra olika gruppers röster mer hörbara. Materialet i denna undersökning var begränsat p.g.a. kandidatavhandlingens omfattning. Kontexten i en människoorienterad kommun och bloggen som informationskanal erbjöd ändå nya infallsvinklar i kandidatavhandlingen.

Resultaten kan dock inte generaliseras. Kontexten är unik i en kommun som har tagit språket till ett medvetet utvecklingsobjekt. Ytterligare är texterna troligen skrivna av en person som är en van skribent. Resultaten ger ändå anledning till att argumentera för att språkmedvetenhet kan påverka diskurser. Temat kan därför vidareutvecklas åt många håll. Till exempel erbjuder den kommande vårdreformen mycket att fundera på när det gäller myndighetsspråk, informationsstyrning, demokrati och likabehandling. Utbildning är en annan sektor där språkmedvetenhet är ett relevant studieobjekt.

Värdering av forskningsprocessen har visat att det finns ett dilemma i att redogöra för representationer och diskurser. För att kunna tala om de äldre eller t.ex. motverka ålderism så behöver vi beskriva de äldre som befolkningsgrupp. Samtidigt anknyter vi vissa egenskaper till en social grupp och detta är precis vad vi försöker undvika. En likadan situation förekommer när man förespråkar jämlikhet mellan könen och försöker samtidigt vara könsneutral. Lind Palicki (2005:185) beskriver detta dilemma att "hur man än vänder sig har man rumpen bak". De eftersträfvansvärda målen kan alltså vända mot sig.

Forskaren är inte heller ovanför språkanvändningen. I rapportering av resultaten kommer jag själv att representera de äldre på ett visst sätt. Genom att tala om diskurser kommer jag också att reproducera dem. Att systematiskt använda uttrycket *de äldre* har varit ett medvetet val. Detta uttryck är inte bundet till en viss åldersgräns utan lämnar utrymme för

förhandlingar. Uttrycket *pensionär* är tätt bundet till avgång från arbetsmarknad och *åldring* kan väcka negativa konnotationer. Jag kunde ha använt *senior* men detta uttryck var relativt sällsynt i materialet och därför föredrog jag *de äldre*.

Förutom ordval så väljer forskaren också vad som är viktigt att lyfta fram och förmedla vidare till läsarna. Kvalitativ forskning i synnerhet beror på forskarens tolkning som, trots allt, behöver motiveras. I min undersökning kunde jag lyfta fram mångfalden och problematiken som gäller representationer av de äldre. Dessutom kunde jag hitta relevanta paralleller till pågående samhällsliga förändringar.

LITTERATUR

- Aaltonen, T. m.fl. (2009). Toimijat vanhusten hyvinvointipalveluja ohjaavissa kehittämissuunnitelmissa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 37 (3), s. 336–352.
- Anttiroiko, A-V. m.fl. (red.) (2007). *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet*. Tammerfors: Tampere University Press.
- Anttonen, A. (2009). Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen. I: A. Anttonen, H. Valokivi & M. Zechner, *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tammerfors: Vastapaino. S. 54–98.
- Anttonen, A. & Sipilä, J. (2000). Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tammerfors: Vastapaino.
- Blommaert, J. (2005). *Discourse: a critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupland, J. & Coupland, N. (1993). Discourse of ageism and anti-ageism. *Journal of Aging Studies* 7 (3), s. 279–301.
- Dijk, T. A. van (2008). *Discourse and power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dijk, T. A. van (1996). Discourse, power and access. I: C. R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (red.), *Texts and practices. Readings in critical discourse analysis*. London: Routledge. S. 84–104.
- Europeiska unionen (2010). Stadgan om de grundläggande rättigheterna. Europeiska unionens officiella tidning 30.3.2010 C 83/02. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sv:PDF>) läst 31.1.2017
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, N. (1997). *Miten media puhuu*. Tammerfors: Vastapaino.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. England: Pearson Education Ltd
- Fealy, G. m.fl. (2012). Constructing ageing and age identities: a case study of newspaper discourses. *Ageing and Society* 32 (1), s. 85–102.
- Finlex. Lag om stödande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre 28.12.2012/980 (<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2012/20120980>) läst 6.10.2016.
- Harvey, D. (2005). *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tammerfors: Vastapaino.
- Heikkinen, V. (2012). *Genreanalyysi: Genrelajitutkimuksen käsikirja*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Hiidenmaa, P. (2001). Poimintoja virkakielen rekisteristä. I: V. Heikkinen, P. Hiidenmaa & U. Tiilikka (red.), *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. S. 35–62.
- Kielitoimiston sanakirja (2017). Uppslagsordet: ikääntynyt. (<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/ikääntynyt>) läst 20.2.2017
- Kielitoimiston sanakirja (2017). Uppslagsordet: vanhus. (<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/vanhus>) läst 20.2.2017
- Knuuttila, T. & Lehtinen, A. P. (2010). *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Korkman, S. (2012). *Talous ja utopia*. Jyväskylä: Docendo.
- Koskinen, K. (2014). Tunteella ja tuttavallisesti. Margot Wallströmin blogi osana Euroopan komission viestintää. I: M-L. Helasvuo m.fl. (red.), *Kieli verkossa: näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsingfors: Finska Litteratursällskapet. S. 127–148.
- Krzyzanowski, M. & Forchtner, B. (2016). Theories and concepts in critical discourse studies: Facing challenges, moving beyond foundations. *Discourse & Society* 27 (3), s. 253–261.

- Lind Palicki, L. (2005). Hur man än vänder sig har man rumpen bak. Om hur man konstruerar kön i en progressiv lärobok. I: *Språk och stil* 15. Uppsala: Swedish Science Press. S. 161–192.
- Loviisan Sanomat 14.11.2013. Tiina Heikka tulee kuntalaiseksi kuntalaisten joukkoon. (<http://www.loviisansanomat.net/lue.php?id=6644>) läst 11.1.2017
- Loviisan Sanomat 12.9.2016. Tutkimushanke virittää kieltä iskuun. (<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2012/20120980>) läst 6.10.2016.
- Nelson, T. D. (2002). *Ageism: stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge: MIT Press
- Nilsson, M. (2008). *Våra äldre: om konstruktioner av äldre i offentligheten*. Linköping: Linköpings universitet.
- Pietikäinen, S. (2000). Kriittinen diskurssintutkimus. I: K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh, *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, Centralen för tillämpad språkforskning. S. 161–217.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tammerfors: Vastapaino.
- Pirhonen, J. & Pulkki, J. (2016). Sosiaali- ja terveydenhuollon perusarvojen jäljillä – avuntarpeen ja riippuvuuden tunnustaminen vanhuspalveluissa. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 24 (3), s. 251–264.
- Polivka, L. & Longino, C. F. Jr. (2004). Postmodern aging and the future of public policy. I: E. Tulle (red.), *Old age and agency*. New York: Nova Science. S. 3–15.
- Rossi, M.-L. (2010). Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. I: T. Knuutila & A. P. Lehtinen, *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteen työkaluksi*. Helsingfors: Gaudeamus. S. 261–275.
- Sachweh, S. (1998). Granny darling's nappies: secondary babytalk in German nursing homes for the aged. *Journal of Applied Communication Research* 26 (1), s. 52–65.
- Saeed, J. I. (2011). *Semantics*. Malden: Wiley-Blackwell.
- SHM. Social- och hälsovårdsministeriet & Finansministeriet (2016). Sote-reformen. (<http://alueuudistus.fi/sv/sote-reformen/malen>) läst 6.10.2016.
- Solin, A. (2012). Kriittinen diskurssintutkimus. I: V. Heikkinen (red.), *Genreanalyysi: Genrelajitutkimuksen käsikirja*. Helsingfors: Gaudeamus. S. 558–563.
- SO. Svenska Akademierna (2009). Svensk ordbok. Uppslagsordet: åldring. (<http://www.saob.se/so/visa.php?id=1357076443>) läst 20.2.2017
- SO. Svenska Akademierna (2009). Svensk ordbok. Uppslagsordet: äldre. (<http://www.saob.se/so/visa.php?id=2033571841>) läst 20.2.2017
- Törrönen, J. (2010). Kuvaus, näkökulma, ääni: Representaatioiden analyysi empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. I: T. Knuutila & A. P. Lehtinen, *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteen työkaluksi*. Helsingfors: Gaudeamus. S. 276–304.
- Van Aerscht, L. (2015). Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus - omaiset ja raha oleellisia avun järjestämisessä. *Janus – Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 23 (1), s. 93–98.
- Världshälsoorganisationen WHO (2017). Ageing and life course. (<http://www.who.int/ageing/en/>) läst 31.1.2017
- Williams, K. N. m.fl. (2009). Elderspeak communication: Impact on dementia care. *American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias* 24 (1), s. 11–20.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Yle 3.10.2016. Kyläpäällikkö käy illanvietoissa, kirjoittaa näytelmiä ja huikkaa raitilla – tästä mallia myös Suomen muille kunnajohtajille. (<http://yle.fi/uutiset/3-9176605>) läst 11.1.2017

Yläne, V. (red.) (2012). *Representing ageing: images and identities*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Zechner, M. & Valokivi, H. (2009). Hoivan tarve ja vanhan ihmisen toimintakyky. I: A. Anttonen, H. Valokivi & M. Zechner (red.), *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tammerfors: Vastapaino. S. 154–175.

MATERIALKÄLLOR

Blogginlägg 25.2.2016: ARBETSVERSKTAD: Den människoorienterade äldreomsorgens arbetsverkstad (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/02/den-manniskoorienterade-aldreomsorgens.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 10.3.2016: RAPPORT: Äldreomsorgens arbetsverkstadens resultat (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/03/arbetsverkstadens-resultat.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 18.3.2016: PRESSMEDDELANDE: Med Group Oy (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/03/med-group-oy.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 4.5.2016: PRESSMEDDELANDE: Innovationsprojekt Hilla (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/05/innovationsprojekt-hilla.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 18.5.2016: ARBETSVERKSTAD: Livlig diskussion om åldringarnas hemtjänster (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/05/livlig-diskussion-om-aldringarnas.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 7.6.2016: PRESSMEDDELANDE: Samarbetet mellan de privata och offentliga serviceproducenterna utvecklas i Lapträsk (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/06/samarbetet-mellan-de-privata-och.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 20.6.2016: PRESSMEDDELANDE: Lapträsk satsar på att förebygga (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/06/laptrask-satsar-pa-att-forebygga.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 28.6.2016: KOMMUNDIREKTÖREN: Det går bra, men låt det gå (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/06/det-gar-bra-men-lat-det-ga.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 16.8.2016: PRESSMEDDELANDE: Hälsoteknologi för de äldres bästa i Lapträsk (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/08/halsoteknologi-for-de-aldres-basta-i.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 23.8.2016: RAPPORT: Aktiva seniorer i Lapträsk (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/08/aktiva-seniorer-i-laptrask.html>) läst 4.10.2016

Blogginlägg 18.10.2016: RAPPORT: Klockarparken blir lapträskbornas gemensamma träffpunkt! (<http://ihkulapinjarvi.blogspot.fi/2016/10/rapport-klockarparken-blir.html>) läst 30.10.2016

Kvalitet: Lapträsk – Kvalitet 2020 (http://www.lapinjarvi.fi/easydata/customers/lapinjarvi2/files/1_testibannerit/laptrask_kvalitet_sv.pdf) läst 9.11.2016

Strategiutkast: Lapträsk – Människoorienterad kommun 2020 (http://www.lapinjarvi.fi/easydata/customers/lapinjarvi2/files/uutiset/kuntastrategia_luonnos_sv_1016.pdf) läst 17.10.2016

Webbsida: Äldreomsorg (<http://www.lapinjarvi.fi/se/service/seniorservice>) läst 3.11.2016

Webbsida: Hemvård (<http://www.lapinjarvi.fi/se/service/seniorservice/hemvard>) läst 3.11.2016